

9. Vizuálně motorické systémy

Teoretické základy ZJ

- manuálně kódované mluvené jazyk neslovní podstaty, vizuálně motorická rovina
- samostatný živý jazyk, znaky přirozeného jazyka (plnohodnotný komunikační systém)
- nejmenší jednotkou **znak** – ZJ x ZČ, znaky na jednotlivé komponenty
- lingvistický výzkum od 60. let, USA – **William Stokoe**, 1993 – výzkum u nás – prof. Macurová

Zákl. atributy ČZJ: **dvojitý členění; produktivnost; svébytnost; historický rozměr; znakovost; systémovost**

Prvky ZJ

- manuální nosiče: tvary, pozice a pohyby rukou i prstů; místo artikulace znaku, kontakt s tělem
- nemanuální nosiče: mimika, gesta, pohyby a pozice hlavy; způsob ukazování, horní část těla; postoj těla

Odlišnost od mluveného jazyka

- mluvené jazyky **lineární** => jedno slovo za druhým
- znakové jazyky **simultánní** => znaky lze provádět současně díky možnosti využití 3 D

Foneticko fonologická stavba ZJ

- tvar rukou při artikulaci
- poloha – kde je znak artikulován
- pohyb rukou
- orientace dlaně a prstů ve vztahu k tělu
- vztah ruky k ruce u znaků artikulovaných oběma rukama

Inkorporace

- časových údajů, počtu, způsobu, předmětu slovesa, osobních zájmen, záporu, směru

Dělení znaků

- deiktické – přímo ukazují na objekty v okolí
- ikonické – snadno vyčíst původ, komunikace o předmětech a jevech v ne bezprostředním okolí
- symbolické – souvislost s označovaným objektem není patrná, vlastnosti, děje

Odchytky ve ZJ

- **regionální**
- **sociální**
- **podle pohlaví**
- **generační**
- **dětský jazyk**

Možnosti osvojení ZJ

- metoda lingvistická (indirektní): na základě znalosti mateřského jazyka osvojování cizího
- metoda nativní (mateřská): napodobivé učení, přirozený průběh, reflexologické zákonitosti

Znakovaná čeština

- uměle vytvořený soubor znaků, není samostatným jazykem; gramatické prostředky ČJ v kombinaci se ZJ; pomoc pro nedoslýchavé, ve škole, dorozumívání mezi slyšícími a SP

Gestuno („jeden ze znaků“ – z italské)

- uměle vytvořený systém pro plánovanou internacionální znakovou řeč
- sbírány znaky srozumitelné neslyšícím většiny zemí – publikována kniha s přibližně 1500 znaky
- žádná konkrétní gramatická pravidla

Mezinárodní znakový systém

- z Gestuna; užíván při mezinárodních setkáních neslyšících, neslyšící různých zemí
- užíván při Deaflympiádách, mezinárodních jednáních

Tlumočení ZJ

- = dvojjazyčná zprostředkovaná komunikační činnost = operativní přenos informací mezi partnery komunikace z výchozího jazyka do cílového komunikačního systému
- funkčně komunikativní ekvivalence – dodržení výrazů původního i cílového projevu
 - obsahová adekvátnost – termín/znak stejný obsahově, i když nepřímý překlad

Proces tlumočení ZJ

komunikativní trojúhelník: vysílatel – (text 1) – tlumočnický – (text 2) – příjemce

fáze tlumočení: recepce – translace – produkce

Součásti procesu tlumočení ZJ

- lingvistické faktory
- extralingvistické faktory
- tlumočnická prognóza – odhad následujícího
- text tvořen pojmovým jádrem a emocionálním nábojem

Typy tlumočení ZJ

- **konsekutivní** (Recepce – Translace – Produkce; R, T, P; ...)
- **simultánní** (stálá souběžnost R, T, P)

Podmínky tlumočení ZJ

- znalost obou jazyků, odborných termínů, vhodnost metafor, mluvní kultura, dostatečná zásoba znaků, stejný dorozumívací kód, minimalizace „informačního šumu“, technické podmínky

Nejčastější chyby při tlumočení

- nerespektování specifik obou jazykových kódů, zatajování informací, mluvení o SP ve 3. os., ignorování dotazů klienta, pozdní příchody, nepohybování s klientem, porušování Etického kodexu

Etický kodex ČKTZJ – zákl. povinnosti a práva tlumočnicka ZJ, vytvořen za účelem naplnění práva Neslyšících na plnohodnotnou komunikaci; Česká komora tlumočnicků ZJ stanovila zákl. principy chování k ochraně tlumočnicků ZJ a klientů; z Etického kodexu: informace přísně důvěrné, dodržovat přesný přenos zpráv, nejsrozumitelnější vyjadřování, neposkytovat rady a nepodsouvat klientovi osobní pocity, zachovávat diskretnost o místě konání a klientovi, požadovat úhradu profesionálním způsobem, vystupovat přiměřeně situaci

Tlumočnické služby

- v Zákoně o znakové řeči, č. 155/1998 Sb.: neslyšící právo na tlumočení zdarma na 24 h/rok
 - novela: Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, č. 384/2008 Sb.
 - dělení: pro jednotlivce při vyřizování osobních záležitostí; při přednáškách a jiných vzdělávacích a kulturních akcích; při řízeních u státních orgánů; asistenční tlumočení
 - možnosti využití: financovány centrálně dotací ze státního rozpočtu občanským sdružením či organizacím pro SP, kde jsou tlumočníci ZJ v zaměstnaneckém poměru; pečovatelská služba (70Kč/h); organizátor akce – živnostenský list či dohoda o provedení práce; soud, policie, škola; Centrum zprostředkování tlumočení pro neslyšící (250Kč/h)
- Centrum zprostředkovávání tlumočnicků ZJ pro neslyšící - při ASNEP
- * 2004 v Praze (celorepubliková působnost)
 - klient žádá o tlumočníka, centrum vyhledá
 - informace SP tlumočnickovi: typ tlumočení, místo a čas, typ tlumočené situace, téma
 - po výkonu činnosti zpětná vazba + časový výkaz práce

Organizace tlumočnicků ZJ

- **OTZJ** – Organizace tlumočnicků ZJ
- **ČSTZJ** – Česká společnost tlumočnicků ZJ
- **ČKTZJ** – Česká komora tlumočnicků ZJ
- **EFSLI** – Evropská organizace tlumočnicků ZJ, 1993 přijata za plnohodnotného člena ČKTZJ

Certifikační vzdělávací program pro tlumočnický (ČKTZJ):

tlumočnick ČZJ; transliterátor ZČ; vizualizátor mluvené češtiny

Neslyšící tlumočnick

- využití, pokud klient: používá nestandardní znaky či gesta, domácí znaky, specifické pro určitý region, profesi, atd.; cizí znakový jazyk; má minimální či omezené komunikační dovednosti; je HS nebo má velmi omezené zrakové vnímání
- často v týmu se slyšícím tlumočnickem, zpřístupňování specifík interkulturní komunikace

Jiné druhy tlumočení ZJ

- **komunitní** – v každodenních situacích
- **divadelních představení**
- **hudby** – nejen obsah skladby, i rytmus, náladu skladby, náladu a nasazení interpreta

Typy tlumočení v divadle

- **zónové** – tlumočníci na jevišti, umístění se mění se změnou scény, vždy v části jeviště, kde soustředěn děj; na vyvýšeném místě; nevýrazné kostýmy; tlumočí minimálně ve dvou
- **stínové** – tlumočníci maximálně zapojeni do představení; spolu s herci, jejich stíny; neslyšící si nemusí vybírat mezi tlumočnickem a hercem
- **statické** – celé představení ze statické pozice někde na kraji jeviště